

csillagda igazgatója. Reméljük, hogy az ujonnan épült svábhegyi csillagda, mely könyvtárában őrzi a régi egyetemi obszervatórium megmaradt könyveit és műszereit, hírnévben mihamar méltó lesz tudományos őskéhez, a nagyszombati obszervatóriumhoz.

Eckhardt Sándor.

Színházi szemle.

Hagyományossá kezd válni, hogy Szilveszter éjtszakájára a Nemzeti Színház a maga szigorúbb mértékének némi alábbszállításával gondoskodik közönségének szórakoztatásáról. Ilyenkor szólalt ott meg a Plinchar trombitája, ilyenkor a Kukorica Jancsi karikásostora is. Ezidén úgy hirdette, hogy a Morländer (valójában: Moritz Engländer)-féle ásatag *Színházi képtelenségekhez* lesz szerencsénk, de szerencsétlenségnek igazán nem mondható az sem, hogy ennek szövegkönyvét nem sikerült előkeríteni s ezért helyette Sardou sokszorosan kipróbált *Madame Sans-Gêne*-jét láttuk viszont azon a színpadon, melyen most felújításnak csak azért nem számít, mert időközben maga a színpad cserélt gazdát s lett a Népszínházából a Nemzetiévé. Ezeket a deszkákon mondogatta oda annak idején ropogós őszinteségeit Blaháné-Hübscher Cathrine Szirmai-Napoleonnak. Az örökséget később a Magyar Színház vette át, Fedák Sárít és Törzs Jenőt állítván utódokul. A darab tehát — ahogy sportnyelven mondani szokás — ismételtelen «kifutotta a formáját».

Merőben kicsépeelt szalma azért mégsem lett belőle. Most is kiderült, hogy a «mesterember» Sardou legalább a mesterséget csakugyan kitűnően értette. Képességei a mélyebb jellemrajz határára mondanak csüörtököt s ezért művei abban a mértékben hervadtak meg, amily elszánással a komoly dráma effektusai felé törekedett. Könnyű muzsája — a pusztá mulattatás szerényebb igényeivel — még ma is helytáll magáért: ügyes mesebonyolítása, szellemes dialektikája s a szív hangjai iránt sem érzéketlen komikai tehetsége valamirevaló előadásban még most is megindítja a színpadon a vérkeringést.

A Nemzeti Színház előadása pedig mind gondos összjáték, mind egyes színészi teljesítmények dolgában kiváló. A darab tónusa e magasabb feladatokhoz szokott együttes tolmácsolásában valamelyest emelkedettebbé lett, de az

is Sardou becsületére válik s az olcsóbb charge komikum színvonalát meghaladó vígjátéki vénájára vall, hogy művében helytel-közzel a színészek finomabb jellemzőképességei is találhatnának fogódzót. Cs. Aczél Ilona, kinek gondjaira a «szókimondó asszonyság» figurája jutott, ösztönösen megkereste az alak lelkibb vonásait s a társasági előkelőséggel állandóan hadilábon álló exmosónó rajzába belevegyítette a lélek valódi nemességének és előkelőségének színeit. Ezeket a jó vígjátéki színészno gazdag gyakorlatából vette, míg a rikitőbb bohózi vonásokat jobbra színészi rutinjára bízta; e részben (ez itt elkerülhetetlen is) elszántan átcsapott a bohózati területére, de sohasem az izléstelenségére. Ebben az alakban csakugyan van egy jókora adag «színházi képtelenség»: benne az ellentétet úgy szemre-színre össze kell fogni, viszont elsimítani sem szabad oly mértékben, hogy ez az igyekezet a vidámság rovására menjen. Aczél Ilona eltálla a jó mértéket: mulatságos volt s amellett emberi is. Ugyanez Petheő Attila Napoleonjáról is elmondható. Megadta az alaknak a császári tekintélyt, de adós a szerelemföltő férj gyámoltalanságának komikai színeivel sem maradt. A karikatúra határára mozgott, de a garasos torzképtől izlésesen tartózkodott. Gál Gyula ravasz Fouchée-ja csillogó mozaikmunka s a Leshotay bővérű és jó humorú Lefebvre marsallján is mindvégig megérezni, hogy a danzigi herceg selymei alatt a karja — tetoválva van. Szabó Margit és Füzes Anna meggyőző ragyogással hordozta az udvari galát s ügyesen villantotta elő mögüle a kispolgári mulat. Pethes Sándor bágyatag-finom táncmestere, Hajdu József «békebeli» komornyikja és Fehér Gyula poltron rendőrminisztere is megérdemelt tetszéssel találkozott.

*

A Vígszínház évad derekán elhódította a Nemzetinek egyik legtörzsökösebb háziszerezőjét, Csathó Kálmánt, alighanem csak átmenetileg s alighanem csak azon az okon, mert Csathó, ki színpadi témákért rendszerint regényeihez fordul, most az *Ibolyka* sorsával kívánczozott színpadra, ezt pedig már könyvében is csiklandósabban és szabadszájúbban mondta el, semhogy ez a pesti értelemben «flott» hang nemzeti színházi darabjainak enyhe polgári tónusából szembetűnően ki ne rítt

volna. Ibolykából a színpadon *Matyika* lett, aki *színész nő szeretne lenni*. Ezt a célját hihetetlen kitartással, sőt a kívánalmakat messze meghaladó túlbuzgósággal szolgálja. A szerző — egy újságnyilatkozata szerint — hősnőjében típust lát, melyből százával szaladgálnak a legkülönbözőbb példányok Budapest aszfaltján, «az ismeretlenség kálváriautóját» járva, mely «próbaköve az igazi tehetségnek». Csathó az elhullásra méltó, tehetségtelen Matyikák között a magáéban egy «véletlenül tehetséges»-et mutat be, akit tehetségéért a legnagyobb rokonszenvvel néz s akinek esetében minden etikai aggodalom jogosulatlan. «Az igazi tehetségnek mindent meg lehet és meg kell hocsátani» s ha «keresi a maga útját és érvényesülni akar, nem szabad kicsinyes szempontokkal meggátolni útjában».

A darabban azután el is juttatja Matyikáját a hön sóvárgott színpadra, bár ezt «kirakat»-nál többnek a vígjáték záróakkordjában sem tekintik: csillogó kirakatnak a csinos nő női érvényesülése számára. S a «művészi» cél elérése, mely állítólag szentesíti az itt épen nem válogató eszközöket? Efelől meglehetősen kétségben maradunk. Matyika három felvonáson át jobbra csak afféle «tehetséget» bizonyítgat nagy adakozó-kedvében, melyről inkább a színházi pletykarovatban szokott szó esni, mint a kritikában. Nem: ez a Matyika nem típus, vagy ha az, nem a tehetséges színész nő típusa, hanem más valamié. «Esete» vőlegényével, hírlapíró-udvarlójával, a «nagy» színművésszel, meg a kegyelmes nagybácsival: egészen szinguláris eset, melyből Csathó kanyaríthat három felvonásra való, eléggé mulatságos bonnyodalmat, csak az élet valóságával ne kacérkodjék, mert attól mérföldnyire marad.

A Vígszínház sem fogta fel föladatát több vagy mélyebb dimenziójúknak, mint aminőt falai között akárhányszor — legsűrűbben néhai Szenes Béla műfajában — eddig is nagy rutinnal megoldott. Most is kitűnően pergő előadást produkált, de alapjában eléggé a felszínen maradt. Egyetlen jelenet akad a második felvonás végén, melyben Csathó szerencsés inspirációval állít szembe két orránál fogva vezetett szerelmes férfit. Itt valódi írói lelemény jutott szóhoz, az operettszerű fordulatok közé pár percnyi finom vígjátéki jelenet ékelődött s ebben Törzs

és Rajnay művészete is szinte lobbott vetett: ezt a néhány szót csakugyan lélekből hozták fel s nem a kézelőjükből rázták ki. De már merőben ilyen «manzetta»-szerep a Csontosé, kit pedig ez alakításával kapcsolatban széltere úgy magasztaltak, mintha vele művészpályájának csúcspontjára érkezett volna el. Mi e nagy tehetséggel szemben nem akarunk ilyen optikai tévedésbe esni. A Góth-pár szereplése is ismert s már kissé megunt sablonok között mozog. Gál Franciska — kinek a fantázia nem a legjellemzőbb vonása — ezúttal meglepően sok új játékötlettel rajzolta meg Matyikát, de egyre modorosabb, nyafogó beszéde olyan tulajdonság, melyről tanácsos volna leszoktatni mindazokat a Matyikákat, akik színésznek szeretnének lenni. Dayka Margit — hál' Istennek — még ismeri a természetes, üde beszéd közvetlenségét. Finom dikciójával tűnik ki rövid jelenetében Vértess is, egy még rövidebb jelenetben pedig Maklár Zoltán akkurátus rendőrfigurája vonja magára a figyelmet és méltánylást.

*

Szinte csodaszámba megy, ha a Vígszínház új magyar szerzőt juttat szóhoz. Ez a csoda most egy fiatal kolozsvári újságíróval történt meg. Hunyadi Sándornak hívják s útját erre a színpadra talán az is egyengette, hogy fia az itt sok sikert megért Bródy Sándornak. Származására maga a *Július éjszaka* című darab is ugyancsak rávall, vele a századvégi naturalista romantika támad fel, némi nemzedéktávolságnyi módosulással. Erdélyi mánásmilióban játszódik a vígjáték, ami benne történik, az — szerzője vallo-mása szerint — a valóságban csakugyan meg is esett, úgy hogy a darab tulajdonképpen nem egyéb «drámai riport»-nál. Meglehet, hogy ez így van, de ebből a vígjáték értékére nézve semmi sem következik: a nyers, művészileg le nem faragott valóság a színpadon époly valószerűtlenül «hiteles» hangot adhat, akárcsak amaz «athénei ember malaca». S a brutálisan odavetett téma mindenre alkalmas, csak arra nem, hogy az erdélyi mánásvilágról adjon képet általánosságban, pedig a szerző újságnyilatkozataiban váltig azt hangoztatta, hogy ezzel a ránk nézve ismeretlen, de neki annál otthonosabb légkörrel árasztja majd el a Vígszínház nézőterét. Ha tapasztalatainak hinni

lehet, ebben a környezetben minden a grófok és grófnők mohó szerelmi lángolásai körül forog, melyek igen szorosan kapcsolatosak a kastélybeli lakajok és komornák erotikus ügyeivel. Tipikusnak ezeket a figurákat bajos elfogadni, legfeljebb annyira tipikusok ezek, mint természet, amennyire Csathó Matyikája a budapesti színésznő. Hunyadi Sándor nemcsak egyoldalú, hanem már-már gyanúkteltően az: szertelen a végletekig, de izommutogatásában túlságosan sok az eltökéltség. Ezzel a túlhangossággal és elképesztő szándékú nekirugaszkodással rontja le akárhány jelenetét, melyben pedig nem egyszer valódi drámai elevenséget, pszichológiai rátermettséget és beszéltető készséget is éreztet. Írói hivatottságát kétségbe nem vonjuk, de felőle igazában majd csak akkor győződhetünk meg, ha elszántan szakít a felesleges legénykedéssel.

A Vígszínház nagyon gondos előadással támogatta a fiatal szerzőt. A rendező, Hegedüs Tibor, tapintatosan és finom mértéktartással úgy «hangszerte» az előadást, hogy ami a darabban vaskosan «erős», megszólaltatva vaskosan durvává ne váljék. A közreműködők is egytől-egyig azzal tettek az írónak legnagyobb szolgálatot, amit figuráinak bántóbb szegleteiből lefaragtak. Az ifjú Ráday Imre, kit a Belvárosi Színházban valóban sokat ígérő tehetségnek ismertünk meg, ide is magával hozta üdítő közvetlenségét, fiatal férfiaságát, mely oly jólesően elüt a közismert színpadi bonviván-édeskészségtől. Csak pillanatokra téved még valamelyes «játék»-többletbe; ilyenkor színészi eszközöket látunk, melyek nélkül pedig mindig biztosabban célba talál. Főthly Erzsébet is most mutatkozott be ezen a színpadon. Szerepe szépen indul, de banálissá válik, ezen változtatni módjában nem állt. Egyelőre annyi bizvást megállapítható róla, hogy megjelenése, mozgása, alakja szép és kellemes, hangjában őszinte melegség van s bánni is tud vele: jól és kifejezően beszél. Dayka Margit máris kitűnően beleilleszkedett az együttesbe, ezúttal egy-két komikaibb hangja is meggyőzően sikerült. Maklárly viszont a lakáj szerepében éppen a komolyabb akcentusokkal tűnt fel, noha efélét esztendeje már a *Beszterce ostromá*-ban is hallottunk tőle. Makay Margit «démon»-a megint azt bizonyította, hogy ez a biztos stílusérzékű művész nő ugyanahhoz az örökké ismét-

lődő alakhoz is talál fantáziájával valami újat és egyéni színűt. Góthné most éppen ezzel maradt adós: anyagrófnőjében nagyon sok olyat üdvözölhetünk régi ismerősként, amit láttunk tőle akárhányszor, mikor nem anyát játszott s még kevésbbé grófnőt. Törzs higgadt és fegyelmezett játéka, Góth bonhommiája, Hajmásy könnyed szeretetreméltósága és Mátrai élesen megfigyelt figurája is igaz elismerésre tarthat számot.

Rédey Tivadar.

*

Ferenczy Ferenc. (1861—1930.) A Nemzeti Színház századeleji műsorán sűrűn felbukkanó, szívesen látott név volt a neve s az intellektuális társasági életben elmaradhatatlan, mindig szeretettel fogadott alak volt finom, kezesetlen úriasságú alakja. Francia megibseni hatások alatt írt, formában nagyon újat, művészi igazságban nagyon meglepőt nem nyújtott, ereje és eredetisége inkább a hangban nyilatkozott meg. Finomlelkű, szellemes ember hangja volt ez, sok megértés és még több megbocsátás szült belőle, a szkeptikus emberismeret némi fenntartása s ugyanakkor a fenntartás nélküli emberszeretet.

«Társadalmi» színműveiben egy negyedszázad alatt éppen a társadalmi kolorit fakult meg legjobban, csevegését mindmáig élvezni lehet, távolinak és meghaladottnak inkább azt érezzük, amiről cseveg. *Flirt*-jében találta meg leginkább a neki való hangot, itt nem bajlódott problémák ballasztjával, de számottevő megfigyelőképességgel mutatta meg a «szalon» világának finom rétegződését, a sima formák alatt megbúvó feszélyezettségeket.

Szalonember volt egész lény szerint maga is s ha néhányadmagával bárhol s bármikor beszélgetésbe fogott: mindenki szinte magától értetődőnek érezte, hogy átvegye az ő urbánus modorát, minden érzékenységgel szemben vég-sőkig tapintatos állásfoglalását. A modornak ez udvariasságához nála a szív udvariassága szolgáltatta az ércfedezetet. Budapest legodaadóbb színházlátogatója volt s e szerelme iránt holtáig el nem fásult. Fiatalos melegséggel, sőt áhítatos tisztelettel viseltetett minden iránt, ami a színház világával kapcsolatos, a fölényeskedőket, a mindenhez jobban érteket túrelmesen meghallgatta, de maga a gáncsoskodás helyett kihalászott magának még

a legelejtesebb ujdonságból is valami kis szerény értékecskét, egy-egy jobb mozzanatot, — ha Sodomában tíz igaz szem akadt: beérte akár eggyel is.

Két egymást hamarosan követő színházi főpróba között támadta meg orvul a halálos betegség. Törékeny alakja eltűnt a nézőtérrel s nemsokára el az életből is. Elmaradhatatlan színházi látcsöve gazdátlanra árvult. Egyéb örökség bizony nem igen maradt utána. S ez is bárkinek tulajdonába kerül ezután: hogy új gazdájának is olyan eszményítve mutassa a színpad képeit és hőseit, mint ahogyan az ő szelíd tekintetű szemének csillogtatta, az az öntetszelgő hiperkritika mai napjaiban szinte elképzelhetetlen.

R—r.

Képzőművészeti szemle.

A *Műcsarnok* téli tárlatán csaknem hatszáz műtárggyal szerepelnek festők és szobrászok s épen a Városliget szélén álló palota számszerint impozáns méretű kiállításai azok, amelyek — immár négy-öt év óta — a saját legerősebb támadásait váltják ki maguk ellen. Ezek a támadások annyira egységesek, a jobb- és baloldal részéről annyira egyöntetűek, hogy bizonyára a *Műcsarnok* vezetősége is elméledett már okain s a támadásokat ezután már nemcsak a töle sugallt, ellenkező végletekbe eső, áradozó dícséretekkal teli cikkekkel próbálja leszerelni. A felmerült bajokkal szemben nem szabad, nem lehet arra hivatkozni, hogy a párizsi nagy Szalon Vernisage-jai általában lényegesen alantasabb nívón állanak, mint a *Műcsarnokéi* s a londoni Képzőművészeti Társulat kiállításain szereplő tárgyakhoz képest a budapestiek egytől-egyig remekművek. A mai Magyarország nem engedheti meg magának a fényvűzést, hogy ne a legjobbat adja, midőn értékek felsorakoztatására kerül a sor.

Nem akarunk tanácsokat adni a vezetőségnek a bajok orvoslására vonatkozóan, mint annyian tették előttünk, akiknek felszólalása egytől-egyig pusztába kiáltott szó volt. Azt a néhány sort, melyet a téli kiállításra szentelhetünk, nem hozzá intézzük, hanem a művésztárgyakhoz, azok közül is az idősebbekhez. Emlékezzenek vissza, hogy annak idején, a század első évtizedében milyen nívón állottak a *Műcsarnok* kiállításai. Akkor is voltak fiatalabb, frissen beérkezett művészek — Ferenczy Károlyra, Csókra, Iványi-

Grünwaldra gondolkodok —, akikkel együtt szívesen és sokszor állítottak ki a nagy megbecsülésre szert tett öregebbek, Székely Bertalanok és Lotz Károlyok. A téli kiállítás hiába keressük a társulat jelentős pozíciójú művésztárgyait. Félreállnak, nem szerepelnek annak az intézménynek az életében, amelynek dísz és súlyt az ő nevük ad. Hatszáz kép között bizonyára akad selejtes, gyöngye holmi, de ezekről szívesen megfedlekedik a látogató, ha a termekben néhány valódi értékkel kerül szembe. Értéket pedig a társulat mai összetételében csak az idősebb művésztárgyak adhatnak, tőlük nem kívánja senki, hogy lázas iramot diktáljanak, sőt elővigyázattal teli konzervatívságuknak szerepe van és kell, hogy legyen szerepe művészetünk fejlődésében. Arra kérjük őket, ne tartsák feleslegesnek a kiállításban való részvételt, mert ha elhanyagolják a *Műcsarnokot*, a hangsúly oly csoportra toldódik át, amelynek szerepeltetése csak a szűkebb családi kör érdeke, de semmiesetre sem az országé.

Nem lenne értelme annak, ha az általánosságban mondtok után sorra vennők a «kiemelkedőbb» objektumokat s behatóan foglalkoznánk velük. A felsorolás untatná a közönséget, felzaklatná a kiállítókat, akik mindannyian meg vannak győződve tervszerű küldetésükről, segíteni pedig nem segítenek semmit. Azt az egyet azonban nem értjük, hogy miképp akaszthatott ki a zsűri oly veszedelmesen modern vásznat, mint az 530. számú, ugyanakkor, mikor a többi között a lehangosabban modernkedő képek nyugodtan készülhettek volna 1890 körül s miért épen ezzel a másodkézből új, jelentéktelen képpel képviselteti a mai magyar pikturát.

*

A Nemzeti Szalon LXVII. csoportkiállítása nem emelkedett felül az átlagos kiállítások szintjén. Ez a fürge és mozgékony intézmény néha csapnivalóan rossz kiállításokat rendez, ami talán ép fürgeségével menthető. Elég, ha mindössze két festőre szentelünk figyelmet: *Vuchetich* Lászlóra és *Pap* Gézára. Az előbbi színpompás és formára is tetszetős akvarellel szerepel. Idén nyáron lenn járt Olaszországban, végigjárta Umbria szelid lankákon épült városait, sokat dolgozott Perugiában, amelynek görbe síkatorai, toldott-foldott öreg épületei bőséges